

Oyndarfjørð og so framvegis. Høvdingaleikluturin gekk síðan í arv til elsta sonin, og øll hini arbeiddu so hjá hesum bóndanum. Tað bar eisini til at stovna nýggjar garðar, har ongin var framm-anundan, men einaferð var ikki meira at fara eftir. Tá hendi tað meira enn so, at garðar blivu býttir sundur, soleiðis at hvør átti ein minni part, men framvegis hevði nóg mikið til at lívbjarga sær og sínum. Hetta var einasti mátin at lívbjarga sær. Átti tú ikki jørð, mátti tú arbeiða hjá onkrum, sum átti jørð. Hetta er nakað vit kenna heilt fram til Føroyar blivu eitt fiskivinnusamfelag fyri eitt sindur meira enn hundrað árum síðan.

Hetta hevði við sær, og merkir enn hjá nógvum føroyingum, at jørð ikki var nakað, sum uttan orsök varð latin av hondum. Bjørk skrivur millum annað, at “der har altid været og er stadig hos færingerne en levende følelse af, at jorden tilhører slægten og ikke må komme ud av slægtens besiddelse. At jordegods i et dødsbo sælges ved offentlig auktion, anses af de fleste ligefrem for en skam.”

Sostatt kann uttan himpr staðfestast, at rættindi til jørð hava havt høgan kurs millum føroyingar.

Forboð í Seyðabrævinum

Koma vit síðan til grundleggjandi rættin at ferðast í haga, so nevnr Bjørk í fyrilestrinum tann 14. november 1956, at fyri seyðabrúk hava reglurnar um gongd í haga sera stóran týðning. Fyri tað fyrsta hevur seyðurin ikki gott av at verða órógvður og rikin úr einum stað í annað, tí fólk koma í hagan. Men hinvegin var eisini neyðugt, at fólk kundu ganga gjøgnum hagar fyri at koma ímillum bygdir, skera torv, mjólka kúm og so framvegis. Sostatt skulu atlitini um at verja seyðabrúkið og onnur neyðug atlit vigast upp ímóti hvørjum øðrum.

Reglur um gongd í haga finnast heilt afturi í Seyðabrævinum frá 1298, har bótur verða ásettar fyri tann, sum eftir umsetingini hjá Bjørk “går i anden mands græsgang og bortdriver hans dyr”. Sostatt var eitt forboð ímóti gongd í fremmandum haga longu kjølfest í elsta varðveitta skrivinum í Føroyum.

Upp gjøgnum tíðina finnast fleiri dømi um sakarmál um júst hetta, og í elstu tingbókunum eru fleiri mál nevnd. Eitt dømi er um ein mann í Suðuroy, ið hevði stevnt einum øðrum manni, “som han havde fundet i sin hauge”. Úrslitið varð ein bót uppá 3 oyru av silvuri “for haugegang”.

Í fyriskipan frá 2. mars 1698 verður hildið fast við reglurnar úr seyðabrævinum, soleiðis at tað sum útgangsstøði er forboð ímóti at ferðast í hagum hjá øðrum, men at tað eru undantøk, tá fólk hava neyðug ørindi har.

Men í veruleikanum var høvuðsreglan so greið, at tað í fleiri um-

førum og undir fleiri umstøðum hevur verið forboð fyri at ganga í haganum yvirhøvur. Eigarar høvdu ikki ein gong rætt at fara einsamallir í egnan haga, um fleiri eigarar vóru.

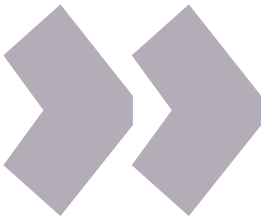
Høvuðsreglan er framvegis forboð

Galdandi reglur á økinum halda fast við somu prinsippir. Viðvíkjandi gongd í haga hjá øðrum er galdandi lóg um hegn og markfrið (hegnlógin) frá 1937 í kapitli 5 um “Færdsel paa Andenmands Grund” rættiliga greið: “Den, som uden at dertil er Hjemmel, gaar uden for ret Bygdevej i Hauge, hvor han ikke

Hagin sum upplivingarøki

Tað kemst tó ikki uttan um, at reglurnar, sum seinastu túsund árin hava verið galdandi í mun til ferðslu á økinum hjá øðrum, ikki hava verið gjørdar við einum tanka um, at fólk kundu finna upp á at fara í hagan til stuttleikar ella fyri at síggja okkurt pent, sum vit í dag ofta gera.

Eina av fyrstu ferðunum – onkur má rætta, um tað er skeivt – at mann í lógarfyrirskandi arbeiði í Føroyum vil broyta grundarlagið frá at vera forboð við undantøkum til at vera rættindi við avmarkingum, er í jólaálitinum til stjórnarskipan Føroya frá

Og søgur ganga enntá um ferðamannaskip, sum hava slept hundraðtals fólku upp á land á onkrari

føroyskari oyggj at njóta náttúruna uttan so mikið at leggja við bryggju í Føroyum

er Lodsejer... straffes med Bøder; gaar han ulovlig med Hund, be- tragtes dette som en skærpande Omstændighed.”

Undantøkini – ella lógligu orsökirnar – til at ganga í haga eru, umframt bygdargøturnar, at fara eftir torvi og líknandi. Júst tað við bygdagøturnum staðfestir tó nakað, sum hevur verið sera lítið frammi: Tað ber eftir reglunum til at ferðast gjøgnum haga millum allar bygdir í Føroyum uttan at gera seg inn á nakran rætt hjá eigarum.

Hegnlógin er gomul, og tí kann hon kritiserast fyri at vera ótíðarhóskandi ella okkurt, sum líkist tí, men hon byggir á prinsippir, sum røkka umleið túsund ár aftur í tíðina, so tað er eisini nakað haldbart yvir hesum reglum.

fara nakrastaðni í Føroyum, tó at onkur hevði heitt á tey at koma onkran annan dag í staðin. Sostatt eru jarðareigarar nokk ikki grundleggjandi ímóti, at fólk undir skipaðum viðurskiftum vitja teirra lendi.

Men tað er hinvegin sjálvandi skilligt, at nógv kundu hugsað sær ein lógarfestan rætt at njóta náttúruna. Føroyska náttúran er serstøk og fólk tysja úr øllum heiminum fyri at síggja hetta landið. Teir føroyingar, sum ikki hava tikið sær móguleikan at ferðast í egnum landi og njóta náttúruna her, hava veruliga forsømt seg. Og ikki fyrr enn nú hava nógv funnið útav, at tað í veruleikanum eru avmarkingar á, hvar í náttúruni føroyingar hava rætt at ferðast.

For fittir eigarar

At fólk halda seg hava henda rætt, hongur helst saman við einari tøgð frá eigurunum, sum hevur havt við sær, at í dag ger næstan ongin sum Felagið Tórshavn. Hinvegin skipa ferðaskrivstovur fyri gongutúrum, ið tey taka pengar fyri uttan yvirhøvur at spyrja jarðareigarar um atgongdina til útsýnið, sum tey selja. Og søgur ganga enntá um ferðamannaskip, sum hava slept hundraðtals fólku upp á land á onkrari føroyskari oyggj at njóta náttúruna uttan so mikið at leggja við bryggju í Føroyum.

Men í veruleikanum hava jarðareigararnir sjálvir ein part av skuldini, at støðan er blivin soleiðis. Tað hevur neyvan til fyri kortum verið vanligt, at jarðareigarar hava sent fólk avstað aftur úr sínum hagum. Grundleggjandi eru eigararnir helst ernir av, at fólk veruliga vilja vitja sína ogn fyri at “styrkja seg til likams og sálar”, og nøkur fá fólk, ið fara væl um, gera neyvan tann stóra skaðan. Tí hevur skipanin riggað heilt rímligt fram til í dag, nú tey, sum ikki eiga jørð, vilja krevja og staðfesta í stjórnarskipanina sum eitt grundleggjandi føroyskt

virði, at jørðin, sum útgangsstøði er nakað, sum øll eiga og kunnu brúka. Óskiljandi um støðuna standa jarðareigararnir, sum mentalt hava jørðina í sama kurs, sum okkara forfedrar fyri fleiri hundrað árum síðan.

Hvørsmansrættur sum ognartøka

Tá er tað, at eigarar rópa um ognartøku og hava undirskilta boðskapin um sakarmál og endurgjald. Teir hava verið so fittir, at teir nú standa til at missa ræði á egnum ognum.

Hvørt talan er um ognartøku, tá rættindini hjá eigarunum verða avmarkað við einari fólkaatkvøðu, sum eisini er um alt móguligt annað, er helst ikki heilt greitt. Men tað er væl skilligt, at eigararnir vænta sær onkra samsýning. Tá SEV hevur tikið áir, lagt økir undir vatn ella bygt ymiskt í hagum, hevur samsýning verið veitt, og tá bður er blivin vetrarfríðaður hevur samsýning eisini verið veitt. Soleiðis plagar tað at vera, tá jarðareigarar missa ein rætt.

Eitt argument, sum hevur verið ført fram frá náttúruupplivingarsíðuni, hevur verið, at rættindini hjá eigarunum longu eru avmarkaði á ymiskan hátt við áseyðatali, rætti til at grava káplar og so framvegis, og tí er tað ikki undarligt, um fólk eisini sleppa at ganga frítt í haganum. Men júst hetta argumentið er sera torført at fáa at hanga saman. Bara tí ein bileigari ikki hevur loyvi til at koyra skjótari enn 80 km/t, so merkir tað altso ikki, at ein og hvør, sum dámar bilin, uttan loyvi kann fara ein biltúr. Tað verður nevnt brúksstuldur.

Pengar eru lykilin

Hinvegin gevur tað helst meining, at fólk onkursvegna fáa atgongd til hagan. Tað er ein spurningur um at fáa sum mest av virði burtur úr jørðini. Spurningurin er bara, hvussu tað skal skipast.

Ein móguleiki er at broyta lógina, og at landið letur eigarunum endurgjald fyri mistu rættindini.

Ein annar móguleiki er, at eigararnir halda fast við sín rætt, og hvør í sínum lagi ella eftir ávísari felagsloysn skipa fyri atgongdini til hagan.

Tað gevur í øllum førum ikki meining, at øll onnur enn jarðareigararnir, sum gjøgnum fleiri hundrað ár hava bygt sær ein rætt upp, skulu fáa nakað burturúr tí virði, sum jørðin hevur fingið afturat, nú vit hava yvirskot til at liva og ikki bara at yvirliva.